

TÓTH ZSUZSANNA*

**Az újonnan csatlakozott országok összehasonlító
elemzése, különös tekintettel
az államháztartási hiány alakulására**

1. BEVEZETÉS

2004. május 1-jén az Európai Unió tíz taggal bővült. Hazánk, a többi országhoz hasonlóan, a csatlakozás során kötelezettséget vállalt arra, hogy ezt követően belép a Gazdasági és Monetáris Unióba (GMU), és bevezeti a közös európai valutát, az eurót. A frissen csatlakozott országok számára a következő évek meghatározó gazdasági – gazdaságpolitikai kihívása az euróövezethez való csatlakozás feltételeinek teljesítése.

E dolgozat célja elsősorban az, hogy bemutassa a nyolc ország (az átláthatóság kedvéért az elemzésbe csak a közép-európai országok – Lengyelország, Magyarország, Csehország, Szlovénia és Szlovákia – és a balti országok – Lettország, Litvánia és Észtország – kerültek bevonásra) jelenlegi gazdasági helyzetét a GMU-hoz való csatlakozás szempontjából. Az elemzés alapját az ICEG Európai Központ (International Center of Economic Growth European Center) és a Világgazdaság által létrehozott konvergencia-index képezi, amely több aspektusból és széles területen elemzi az egyes nemzetek makrogazdasági folyamatait és nemzetközi megítélését. A dolgozat végül az euró-övezethez való csatlakozás megvalósítása érdekében szükséges gazdaságpolitikai intézkedések kulcsproblémájával, az államháztartási hiánnyal foglalkozik, ugyanis az egyes országok elemzéséből az derül ki, hogy a költségvetési deficit jelenti a GMU-hoz való csatlakozás legjelentősebb akadályát.

Ez különösen igaz Magyarországra, hiszen az Európai Unióhoz való csatlakozása, ill. az első konvergencia program során vállalta, hogy 2008. január 1-jével belép az

* BGF Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Kar, Zalaegerszegi Intézete, főiskolai tanársegéd, PhD-hallgató.

euró-zónába, bár a későbbiekben ezt a dátumot kitolta 2010. január 1-jére. A 2006. évi költségvetési tervezet benyújtásával azonban úgy tűnik, hogy a GMU-hoz való csatlakozás legkorábban is csak 2011-ben válik lehetségessé, de vannak elemzők, akik inkább a 2013-as évet tartják reálisnak. A 2005. októberi adatok alapján a GDP arányos költségvetési hiány 6,1%, de ez az érték még valószínűleg utólagos korrigálásra kerül, és elérheti a 7,5%-ot is, míg a GMU-hoz való csatlakozás feltétele a 3%-os küszöbérték teljesítése. Ez a bejelentés azért lesújtó, mert a többi újonnan csatlakozott országhoz képest jelentős elmaradást kezd hazánk mutatni: Szlovénia, Litvánia és Észtország már 2007-ben az euró-övezet tagja lehet, Lettország, Lengyelország és Szlovákia csatlakozása kitolódhat 2009-re, Magyarország esetén viszont nincs csekély az esély arra, hogy még ebben az évtizedben az eurózóna tagja legyen.

2. A GMU-HOZ TÖRTÉNŐ CSATLAKOZÁS FELTÉTELEI

A GMU-tagsághoz a jelölteknek teljesíteniük kell a Maastrichti Szerződés előírásait. A csatlakozni szándékozó országok számára a maastrichti kritériumok három jól behatárolható gazdasági területet állapítottak meg, melyek mindegyikén egyszerre kell az előírt küszöbértéknek megfelelni. Ezek a területek: a hosszú távú kamatok, a fenntartható fiskális pozíció és az árstabilitás. Amennyiben hazánk 2010. január 1-jével kíván belépni az euró-zónába, akkor ezek megvalósítása érdekében legkésőbb 2008-ig teljesíteni kell a következő feltételeket:

- *Hosszú távú kamatok területén* a csatlakozás előtti egyéves periódusra a jelölt tagország hosszú távú kamatlába legfeljebb 2 százalékkal múlhatja felül a három legalacsonyabb inflációs rátát felmutató tagállam hosszú távú kamatainak számtani átlagát.
- *Fenntartható fiskális pozíció elérése és megtartása* azt jelenti, hogy az Európai Tanács csatlakozásról való döntése idején a jelölt tagország nem állhat ún. túlzott-deficitjárás alatt. Túlzott deficit két esetben keletkezhet:
 - ⇒ a konszolidált államháztartási hiány meghaladja a GDP 3%-os referenciaértékét és
 - ⇒ a bruttó államadósság meghaladja a GDP 60 százalékos referenciaértékét.
 ⇒ Nem tekinthető túlzott deficitnek, ha a többlethiány és az államadósság folyamatosan csökken, vagy ha megfelelő ütemben közelíti a referenciaértéket.
- *Árstabilitás:* a jelölt tagország fogyasztói árindexe a vizsgált egyéves periódusra legfeljebb 1,5 százalékkal haladhatja meg a három legalacsonyabb inflációs rátát felmutató tagállam ugyanezen időszakra vonatkozó inflációs rátáinak számtani átlagát.
- *Árfolyampolitika:* a valutaárfolyam nem léphet ki az induló központi árfolyam ERM2 által előírt árfolyam ingadozási sávból, melynek szélessége jelenleg $\pm 15\%$.¹

A maastrichti szerződésben megjelölt referenciaértékek meghatározását joggal lehetne önkényesnek tekinteni, ugyanis eddig még semmilyen modell vagy közgaz-

¹ A maastrichti kritériumok rugalmasabb értelmezésére ad lehetőséget az 1997-ben elfogadott Stabilitási és Növekedési Paktum 2005. márciusi módosítása. Ez úgy segíti elő a 3%-os deficit-kritérium teljesítését, hogy az államháztartási hiányt a tagállamok különféle tényezőkkel korrigálhatják. A hiány kiszámításakor figyelembe lehet venni a magánnyugdíj-pénztári befizetéseket és az olyan kiadásokat, melyek az ország gazdasági fejlődését szolgálják, ilyenek például az oktatás, kutatás-fejlesztés stb.

dasági elmélet nem biztosított hozzá megfelelő háttérrel. A számszerű alapot a kritériumok előírásában a GDP növekedés, illetve a deficit- és az adósságráta közötti összefüggés adja meg a következő módon:

Kiindulásként feltételezzük, hogy az államadósság ráta változása megegyezik a költségvetési hiány rátájának és a GDP növekedése miatti államadósság GDP arányos szintje változásának különbségével.

Képletben:

$$a_t - a_{t-1} = k_t - a_t \times g$$

ahol

a_t : államadósság GDP arányos szintje a t-edik időszakban

a_{t-1} : államadósság GDP arányos szintje a t – 1-edik időszakban

k_t : államháztartási hiány nagysága a t-edik időszakban

g : a nominális GDP növekedési üteme

A jelölt országok célja, hogy az államadósság csökkenjen, de legalábbis ne növekedjen, így a legkézenfekvőbb megoldás, ha feltételezzük, hogy az államadósság nem változik, tehát a növekedési szint 0. Amennyiben 5%-os GDP növekedési ütemmel számolunk, akkor a 3%-os költségvetési deficit mindenképpen a 60%-os államadóssági kritériumot adja ki.

$$0 = 0,03 - a_t \times 0,05$$

$$a_t = 0,6$$

Tehát a kritériumok meghatározása rendelkezik számszerű alapokkal, de folytonos, évi 5%-os GDP növekedési ütem figyelembevételével meglehetősen optimista kiállításnak bizonyul.¹

3. A KONVERGENCIA-INDEX ÖSSZEFOGLALÓ BEMUTATÁSA

Az ICEG EC és a Világ gazdaság által közösen kialakított konvergencia-index alapvetően azt fejezi ki, hogy az újonnan csatlakozott országok milyen mértékben képesek teljesíteni a konvergenciakritériumokat, összehasonlíthatóvá teszi az országok teljesítményét, és megmutatja, hogy hol állnak az új tagállamok az Európai Unióhoz és egymáshoz képest a felzárkózási folyamatban. Az indexet tíz makrogazdasági mutatóból képzik, melyek három csoportba sorolhatók:²

- *A nominális konvergenciát kifejező mutatók* elsősorban azt hivatottak kifejezni, hogy az adott tagállam milyen szinten teljesíti a maastrichti szerződés előírásait. Ezek a mutatók: az infláció, a költségvetési hiány, az államadósság és a folyó fizetési mérleg hiánya. Mivel a felsorolt adatok flow jellegű mutatók, ezért az indexben relatív kisebb súllyal kerülnek beszámításra.
- *A reálkonvergenciát kifejező mutatók*: az újonnan csatlakozott országok felzárkózási folyamatát reprezentáló adatok: bér- és jövedelemszint, árszínvonal, egy

¹ Az újonnan csatlakozott országokra 4-5%-os éves GDP növekedési ütem volt jellemző az elmúlt években. Azonban hosszú távon az új tagállamok esetében ez a fejlődési szint nem tartható fenn, és várhatóan az euró-zónába való belépés után vissza fog esni.

² Ismertek még például a Dresdner Kleinwort Wasserstein (DrKW) londoni részlege, a német DekaBank és az EBRD által számolt konvergencia-indexek is, melyek bár skálájukban és a részindexek súlyozásában eltérőek, tartalmilag hasonlóak, ezért következtetéseikben megegyeznek az ICEG-ével.

főre jutó GDP és a gazdaság növekedési üteme. A konvergencia-indexben ezek a mutatók rendelkeznek a relatív legnagyobb súllyal, ugyanis ezek alapján lehet a legmegelőbbben megítélni, hogy egy tagállam mennyiben tér el az EU-ra jellemző átlagoktól.

- *A szerkezeti felzárkózást jellemző mutatók:* a mezőgazdaságban alkalmazottak aránya az összes foglalkoztatotthoz viszonyítva és az üzleti élet jogi környezete, mely az EBRD-től átvett komplex mutató. Nagy jelentőséggel bíró részindex; ugyanis a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya számottevően befolyásolja az adott országban kialakuló munkanélküliségi rátát.¹

A 0-tól 10-ig terjedő skálán az a gazdaság kapna 10 pontot, amely pontosan teljesíti a maastrichti kritériumokat, illetve a relatív fejlettség, a szerkezeti átalakulás és a felzárkózás terén az uniós átlagnak megfelelő értékkel bír. Tehát a konvergencia-index nem csupán azt vizsgálja, hogy a frissen csatlakozott országok képesek lesznek-e belépni a Gazdasági és Monetáris Unióba, hanem azt is, hogy az adott országban milyen mértékű a gazdasági lemaradás a jelenlegi tagokhoz képest, vagyis a csatlakozás után helyt tud-e állni a tagállam egy nagyobb egység részeként.

4. AZ INDEXET ALKOTÓ MUTATÓK

4.1. Nominális konvergencia

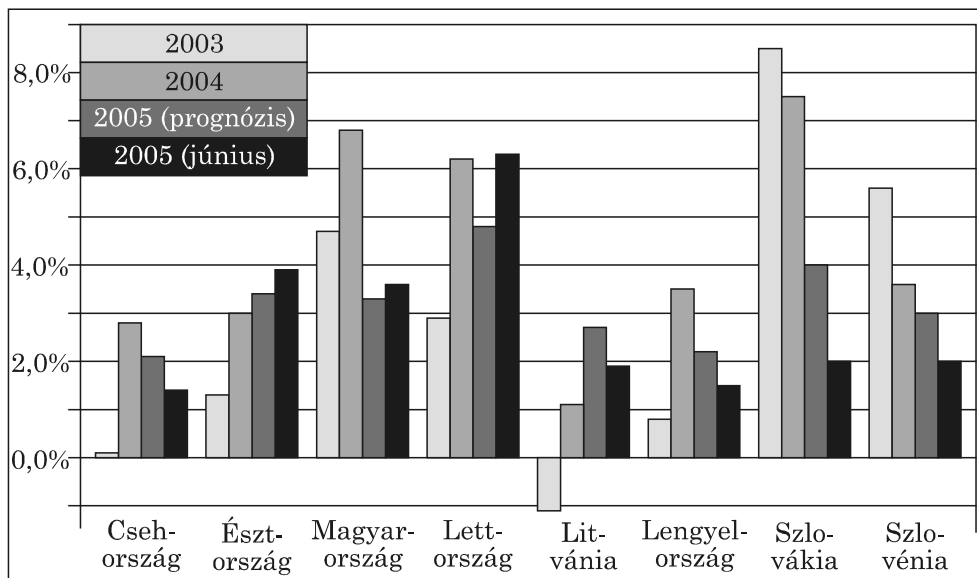
A frissen csatlakozott országok nominális konvergenciájában meghatározó szerepet tölt be az infláció és az államháztartási egyenleg változása, ezenkívül az index vizsgálja az államadósság és a folyó fizetési mérleg alakulását.

A vizsgált országokban az utóbbi három évben az infláció csökkentése érdekében tett gazdaságpolitikai lépések eredményesnek bizonyultak. A közép-európai államok esetén az árliberalizációval, az importált infláció mérséklődésével az előző évtized kétjegyű inflációs szintjét sikerült 2-4% közé leszorítani. A balti államok esetében ugyanez a tendencia érvényesül, Lettország kivételével, ahol a többi országhoz képest magasabb az infláció (6,3%), és alacsony mértékben növekszik. Így a maastrichti szerződés infláció csökkentésére vonatkozó kritériumának teljesítése az új tagállamoknak várhatóan nem okoz problémát.²

Az elmúlt időszakban az új tagállamokban az *államháztartási deficitre* összességében az enyhe mértékű csökkenés volt jellemző. A balti államokban kissé romlott (például Észtországban csökkent a szufficit), míg a magasabb hiánnyal rendelkező közép-európai országok esetében alacsonyabb lett a hiány szintje. Az első csoportban az egyenleg romlása mögött az EU csatlakozásból adódó finanszírozási kiadások és az állami beruházások erőteljes emelkedése áll.

¹ A konvergencia-index összetett mutató, ezért értékének növekedése nem feltételezi a részindexek ugyanolyan irányú és ütemű változását. Az index értékének emelkedése elsősorban a nominális konvergenciában bekövetkezett változásnak köszönhető, ugyanis a reálfejlettség ütemének növekedése kimondottan alacsony. Így a tanulmányban a nominális értékek – ezen belül is deficitkritériumok – hangsúlyosak.

² 2004-ben rövid időre az új tagállamokban – a növekvő olajárak és az EU csatlakozás inflatorikus hatása miatt – megfordult a deflációs folyamat, de 2005-ben visszaállt ez az előző évekre jellemző csökkenés.

1. ábra

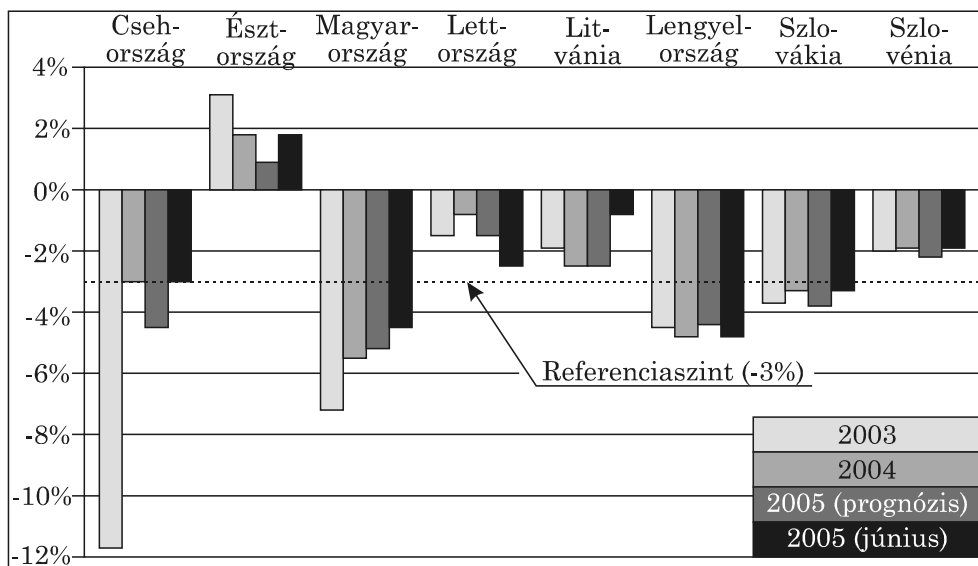
Az infláció alakulása nyolc újonnan csatlakozott országban¹

A közép-európai országok hiánymutatójának javulását – mint azt hazánk esetében is kifogásolták – részben a fiktív, „kreatív könyvelés” eredményezte. Ahol érdemi fejlődés volt, az a szigorú fiskális politikának (Csehország), a gyors gazdasági növekedésnek és a keresletnövekedés miatti adóbevételek növekedése és az alacsony kamatszint következtében létrejött mérsékelt kamatkiadásoknak volt köszönhető. A 2005–2006-os évekre az államháztartási deficitre vonatkozó kilátások meglehetősen kedvezőtlenek, elsősorban az EU-s befizetések, másodsorban a politikai választások kapcsán kialakuló expanzív jellegű fiskális nemzeti politikák miatt.

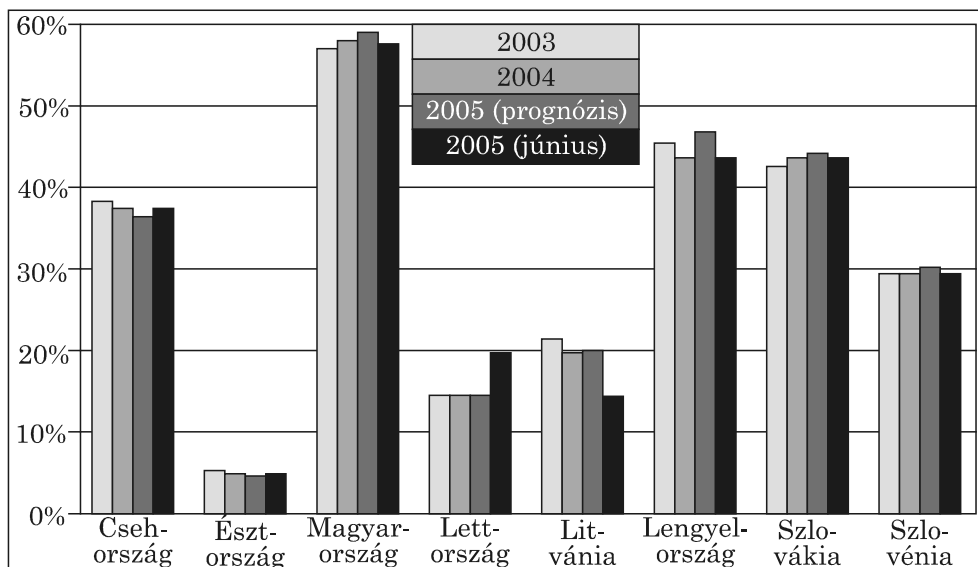
Az *államadósság* tekintetében a nyolc ország négy részre bontható. Észtország és Lettország esetében az adósság szintje már eleve alacsony. Ehhez szükséges megjegyezni, hogy a rendszerváltáskor (a függetlenedéskor) a balti államok 0%-kal indultak, mert az egykori Szovjetunió adósságát Oroszország örökölte meg. Litvániában és Szlovéniában az adósság közepes mértékű, de a szerkezeti és makrogazdasági feltételek lehetővé teszik ennek fenntarthatóságát. Lengyelországban és Csehországban az államadósság szintje bár magas, dinamikája kedvező.

Magyarország és Szlovákia esetén az adósság/GDP arány mérsékelt ütemben nőtt, és hazánk megközelítette a konvergencia-kritériumban meghatározott 60 százalékos szintet. Az államadósság ilyen magas szintje meghaladja a gazdaság fejlettsége által indokolt szintet.

¹ Forrás: Eurostat és az ICEG EC Quarterly Forecast alapján (2005)

2. ábra

Az államháztartás hiánya (államháztartás egyenlege/GDP)¹

3. ábra

Államadósság (államadósság/GDP)²¹ Forrás: Eurostat és az ICEG EC Quarterly Forecast alapján (2005).² Forrás: Eurostat és az ICEG EC Quarterly Forecast alapján (2005)

A folyó *fizetési mérleg hiánya* alapján tartósan nagy mértékű hiánnyal rendelkeznek a balti államok, Csehország és Magyarország, míg Szlovákia, Szlovénia és Lengyelország alacsonyabb szintű deficittel bír. Lengyelország és Csehország kivételével az utóbbi években tovább emelkedett a fizetési mérleg hiánya. Ennek oka többek között a belföldi kereslet bővülése, ami csökkenő export- és növekvő import-hajlandóságot eredményez. A következő években a magas deficittel rendelkező országokban a hiányok növekedésének lassulása várható.

4.2. Reálkonvergencia

A *jövedelem-konvergencia* terén az újonnan csatlakozott országok jövedelmi szintje az elmúlt években a 15 EU tag jövedelmi szintjének 37 – 72%-a között szóródott. Szlovénia kivételével az új tagállamok messze elmaradnak a kohéziós államoktól (Spanyolország, Portugália, Görögország, Írország). Az új tagországok és az EU 15 jövedelmi szintje közötti rés viszont fokozatosan évről-évre mérséklődik.

Az új tagállamok mindegyikében 2004-ben az euróban számított *bruttó bérek* emelkedtek. Ennek oka egyrészt, hogy a hazai valutában kifejezett bruttó bérek növekedtek, másrészt, hogy a nemzeti valuták folyamatosan felértékelődtek. A bérek növekedési üteme azonban meghaladta a munkatermelékenység növekedését, ez egyrészt fokozta az inflációs folyamatot, másrészt rontotta a frissen csatlakozott országok munkaerőre vonatkozó versenyképességét.

A reálfejlettség kérdésében meg kell említeni az *árak konvergenciáját*. Az újonnan csatlakozott országok árszínvonala a térségre jellemző infláció ellenére jelentős mértékben eltér a 15 EU tagállam átlagától, azonban az erősödő piaci verseny és az árak liberalizálása miatt az új tagállamok képesek a fokozatos felzárkózásra.

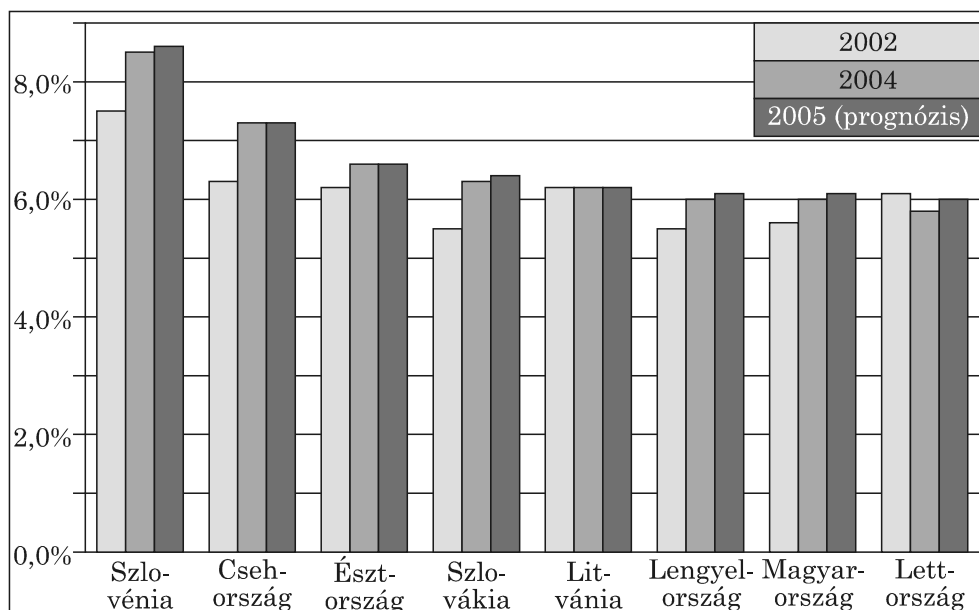
4.3. Szerkezeti konvergencia

Ezen a területen az új tagállamok szintén két csoportra oszthatók. A közép-európai országokban (Lengyelország kivételével) és Ész-tországból a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya a régi EU országok átlaga – 4-4,5% - körül mozog. Lengyelország, Lettország és Litvánia esetén a mezőgazdasági alkalmazottak aránya 3-4-szerese az EU átlagának. Ez a magas érték az átlagot meghaladó munkanélküliségi rátát eredményez. Összességében a mezőgazdasági dolgozók aránya mindegyik országban csökken, a magasabb mutatójú országokban 0,5-0,8 százalékponttal, az alacsonyabb mutatójú országokban 0,2-0,3 százalékponttal.

5. AZ ORSZÁGOK KONVERGENCIA-INDEXÉNEK BEMUTATÁSA

Az újonnan csatlakozott országok rangsorában az utóbbi két évben jelentős változás következett be. A konvergencia-index alapján a nyolc közép-európai, ill. balti ország két csoportra szakadt; négy ország – Szlovénia, Szlovákia, Csehország, Ész-tország – gyors gazdasági növekedésnek és a makrogazdasági mutatók javulásának köszönhetően folyamatos fejlődést mutatott, a másik csoport – Litvánia, Lengyelország, Lettország és Magyarország – esetében az index nem vagy csak minimális értékben változott, illetve Lettország esetén a 2000. évi adatokhoz képest romlott az index. A tagállamok sorában Szlovénia kiemelkedően magas teljesítményt mutat, a többi hét ország között az összevont konvergencia-index tekintetében nem jelentős a különbség. Látványos eltérés Szlovénia és Lettország között mutatkozik, és tovább szélesedett a

fejlettségi rés a sorvezető és az utolsó négy ország között. Az egyes országokra érvényes konvergencia-indexekben 2002 és 2004 között következett be ugrásszerű változás, Szlovákia kivételével, ahol számottevő fejlődés 2000 és 2002 között történt. Az ábrán is megfigyelhető, hogy a 2005. év nem a változások éve, 2004 és 2005 között az országok gazdasági helyzetében jelentős változás nem történt.

4. ábra
A konvergenciaindex alakulása a nyolc országban¹

Az ábrából látható, hogy a rangsort Szlovénia vezeti, előretörésének oka a térségen belüli magas fokú reálfejlettségben és folyamatosan fejlődő makrogazdasági teljesítményében rejlik. Második helyet Csehország nyerte el, az ő esetében nem csupán a reálmutatók és a szerkezeti konvergencia fejlődött, hanem mérséklődött az infláció és a költségvetési deficit is, ami a térségen belül egyedülálló teljesítmény. Észtország esetén nem beszélhetünk ugyan dinamikus fejlődésről, harmadik helyét makrogazdasági stabilitásának köszönheti. Őket követi a sorban Szlovákia, Litvánia és Lengyelország, hazánk pedig az utolsó előtti helyet foglalja el a rangsorban. Amennyiben az államháztartási deficit nem csökken 2005 végére és 2006-ra, várhatóan Magyarország fogja betölteni a sereghajtó szerepét.

A fent leírtak alapján, a konvergencia-indexek figyelembevételével az a következtetés vonható le, hogy Szlovénia kivételével a GMU-hoz csatlakozni szándékozó országok egy része várhatóan nem tudja teljesíteni a maastrichti kritériumokat. Mivel az indexben a reálkonvergenciát vizsgáló mutatók kerülnek nagyobb mértékben beszámításra – ezek azok az értékek, melyek ugyan nagymértékben eltérnek az EU átlagtól, viszont az új tagállamok évről-évre fejlődnek ezeken a területeken, és foko-

¹ Forrás: ICEG EC Csatlakozó országok konvergencia-indexe 2005/1

zatosan behozzák a lemaradást – ugyanakkor a nominális konvergencia – ahol az országok többsége nem teljesít kielégítően – csak kisebb súllyal játszik szerepet, ezért az index pozitív irányba torzít. Az országok többségének ugyanis nem az okoz jelentős problémát, hogy a nemzeti jövedelem bér- és árszínvonala közelítsen az EU 15 átlagához. Sokkal inkább gondot jelent maastrichti kritériumok közül a megfelelő fiskális pozíció megteremtése. E nehézség alól Magyarország sem jelent kivételt, sőt hazánk az egyik ország, amely legkomolyabban szembesül a deficitkritériumok teljesítésének kérdésével.

6. AZ ÁLLAMHÁZTARTÁS HIÁNYA ÉS AZ ÁLLAMADÓSSÁG JELENTŐSÉGE

Az Európai Bizottság és az ECOFIN (EU Gazdasági- és Pénzügyminisztereinek Tanácsa) által az elmúlt években megfogalmazott bírálatok központi eleme az államháztartási egyensúly alakulása volt. Ezt támasztja alá, hogy az előbbieken bemutatott összetett konvergencia indexek értékének változása elsősorban a nominális konvergenciában elért eredményeknek tulajdonítható, annak ellenére, hogy az indexben relatíve kisebb súllyal szerepel.

Az EU-8 nominális konvergenciájában – az összességében pozitívan alakuló infláció miatt – az államháztartási egyensúly alakulása jelent meghatározó szerepet.

A csatlakozó országok az államháztartási egyenlegek alakulását tekintve három jól elkülöníthető csoportra oszthatók. A Baltikumban az államháztartási egyenlegek összességében kedvezően alakulnak, a GDP-hez viszonyított arányuk 2003 és 2005 között 0,8% és 2,5% között szóródott. Hasonlóan kedvező a helyzetük az államadósság GDP-ben meghatározott arányát tekintve is, ezek 4,6% és 20,0% között alakultak. Egy önálló kategóriát képvisel Szlovénia, ahol e mutatók stabilan 2,0 és 29,4%-ra „álltak be” (stabilizálódtak).

A harmadik csoportot a „visegrádi négyek” alkotják, részben a hasonló kiinduló feltételrendszer, részben az alkalmazott „gazdaságpolitikai-mix”¹ alapján. Ezen országokban a vizsgált mutatók súlyozatlan átlaga 2003 és 2005 /várható/ adataiban 6,15 – 3,4 – 3,93% ill. 45,8 – 45,7 – 46,75%.E számok a négy gazdaság növekvő fiskális problémáit mutatják, melyek szakértői becslések alapján tartósnak tűnnek. Bár egyelőre az államadósságra vonatkozó referencia értéket egyik ország sem éri el, tendenciájában az államadósság GDP arányos nagysága nő, illetve egyre aggasztóbb a fiskális kritériumrendszer másik pillérének, a költségvetési hiánynak alakulása. (Így a cseh államadósság 2000 óta csaknem a duplájára nőtt, hasonlóan alakul a lengyel államadósság szintjének növekedése, és a szlovák államadósság is elérte a 44%-ot, míg hazánk a kritérium küszöbén áll.)

E növekvő fiskális feszültség okai – bár országonként differenciáltan jelentkeznek – a négy ország esetében általánosan kimutatható tényezőkre vezethetők vissza:

- A mutatók romlása mindegyik gazdaságban tükrözi a ciklikus tényezők negatív hatását, amely főleg az államháztartási bevételek tervezettnél kisebb mértékű növekedésén keresztül érvényesül.

¹ Lazuló fiskális politika párosult szigorú (cseh, lengyel) vagy szigorodó (magyar) monetáris politikával.

- A deficit növekedéséhez sajátos módon járul hozzá a mérséklődő inflációs ráta (2004: 5,15%, 2005: 2,9%), amely a változatlan (vagy csökkenő) adóterhelés mellett nem növekvő (vagy csökkenő) államháztartási bevételeket eredményezett.
- A „visegrádi” országok egyikében sem halasztható tovább az államháztartás és alrendszereinek reformja. E reformok eltérő erősségűek: a lengyel elképzelés „kis-sokkterápiát” tervez, és strukturális problémák felszámolására is vállalkozik, de egyelőre ez papíron maradt, a cseh és magyar megoldás megmarad a „gyors tűzoltás” mellett, míg a szlovák vezetés nyúlt legbátrabban a reformhoz, ahol a kezdeti eredmények már jelentkezők is.

7. A MAGYAR ÁLLAMHÁZTARTÁS PROBLÉMÁI

Az államháztartással kapcsolatos uniós kritikák fokozottan érvényesek hazánkra. Az EU illetékes szervei 2005 őszén korrigált(ak)ák az ország 2004. és 2005. évi (várható) erre vonatkozó adatait, melyek ismeretében a brüsszeli és a hazai szakemberek is kétségessé teszik a már korábban módosított 2010-es GMU csatlakozást. A kedvezőtlen államháztartási adatok azonban nemcsak az euró-zónához való csatlakozásunkat késleltetik, hanem hosszabb távon hazánk nemzetközi versenypozícióját, versenyképességét is negatívan befolyásolják. Tehát a költségvetési deficit leküzdése a magyar gazdaságpolitika egyik alapvető feladata.

Melyek a magyar költségvetés legfőbb strukturális problémái?

- A hazai államháztartás kulcsproblémája a túlzott redisztribúció, a jövedelmek magas fokú újraelosztása. (2003-ban elérte a GDP 50%-át, ami a csatlakozó országok átlagát 10%-kal haladja meg!) Az állam túl sok jövedelmet és nem megfelelő szerkezetben von el a gazdaságtól. A redisztribúción belül kedvezőtlen a kiadások struktúrája: egyes kiadások nemzetközi összehasonlításban is túl magas mértékűek (pl. az állami vállalatoknak nyújtott támogatások mértéke), mások pedig elmaradnak a kívánatos szinttől (pl. az oktatásra, képzésre szánt összegek).
- Az állami szférában foglalkoztatottak magas aránya (az összes foglalkoztatottak mintegy negyede)– és a termelékenység szempontjából az állami alkalmazottak indokolatlanul magasabb átlagjövedelme – számottevően növeli az állami kiadások mértékét.
- Magas a kormányzati fogyasztás szintje (körülbelül a GDP 10%-a), és ezen belül is kiemelkednek a nagyarányú állami foglalkoztatottságból adódó bér és bér jellegű kiadások, amelyek eléri a fejlett országok szintjét.
- Az állami bevételek tekintetében az újonnan csatlakozott országokhoz képest magas az adók és járulékok szintje, és szerkezetük sem megfelelő. Magasak a munkát terhelő adók, míg a tőkét, tőkenyereséget terhelő adók alacsonyak, vagy nem is léteznek. Az adórendszer így alapvetően teljesítménykorlátozó hatású, illetve nem méltányos, és nem felel meg az adózási alapelveknek (átláthatóság, egyszerűség, stb.), erősíti a fekete-szürke gazdaságot, adócsalásra késztet.
- Fontos probléma a veszteséges állami vállalatok finanszírozása (MÁV, Magyar Posta, Málév, MTV stb.). A vállalatok fenntartása hatalmas folyóköltiséget és állandó adósságnövekedést jelent a költségvetés számára, az állam által nyújtott szubvenciók mértéke 2003-ban a GDP közel 5%-át tette ki, amely az euróövezet átlagának 4-5-szöröse!

- Az állam szervezeti felépítésében és feladat-meghatározásában a centralizáció, decentralizáció folyamata nem működik megfelelően. A bevételeket felső szinten centralizálják, s ezzel ellentétesen egyre több terhet, feladatot helyeznek alsóbb, helyi-önkormányzati szintre.
- Megemlíthendők még az intézményi hiányosságok, melyek miatt a költségvetési tervezés nem működik megfelelően: a terv és tényadatok folyamatos eltérése miatt évről-évre utólagos korrekciókra van szükség, és ez az eljárás komoly korlátot támaszt a hatékony tervezéssel és működéssel szemben.
- Az államháztartási reform során nem került tisztázásra az állam, ill. a magán-szektor által finanszírozott szolgáltatások köre; alkalmas példa erre az ingyenes oktatás és az egészségügy, ez utóbbiban elterjedt gyakorlat a hálapénz „intézménye”, így hazánkban vegyes rendszerű, átláthatatlan finanszírozású rendszer jött létre ezeken a területeken.

A felsorolt hiányosságokból látható, hogy a legjelentősebb problémát az államháztartás nem hatékony felépítése és a kiadások megfontolatlansága jelenti, tehát a rendszer teljes átszervezésével, a kiadások mértékének és céljának újragondolásával valósítható meg a költségvetés hiányának csökkentése. Az egyenleg javításánál azonban figyelembe kell venni, hogy melyek azok a megszorító gazdaságpolitikai lépések, melyek nem szabnak gátat a gazdasági növekedésnek, hanem a gazdaságban kifejtett másodlagos – egyenlegjavító funkción kívüli – hatáson keresztül tovább fokozzák a fejlődést, és ezzel még tovább csökkentik az államháztartási deficitet.

8. ÖSSZEGRÖZÉS

A leírtakból kiderül, hogy Magyarország számára komoly gondot jelent a deficitkritériumok teljesítése, az euró 2010-es (amely szintén választási év) vagy 2012-es bevezetése. Ez a tény illetve várakozás napjainkban több jogos és fontos kérdést vet fel:

- Szükséges-e a csatlakozás?
A magyar gazdaság fő célja és egyben a gazdaságpolitika fő törekvése egy dinamikus és egyensúlyi szempontból megfelelő növekedési pálya követése, amely versenyképes gazdaságon és a foglalkoztatás bővülésén alapul. E fő törekvés megvalósításában a GMU csatlakozás nem öncél, hanem a megvalósítás egyik nélkülözhetetlen eszköze; Magyarország fejlődési lehetőségei az euró-zónában jobbak, mint azon kívül.
- Mikorra célszerű ütemezni a csatlakozást?
A 2000-2003 közötti szakmai tanulmányok az előnyök és költségek, kockázatok mérlegelése alapján egy lassú – közép lassú (azaz 2008 vagy 2010-es) csatlakozást tartottak ideálisnak. E céldátumok a szükséges költségvetési reformok 2000 utáni „elszabotálásával” napjainkra realitásukat veszítették. A maastrichti követelményrendszer, amely anno megfelelő ütemezéssel, de szigorú megvalósítással egy gazdaságilag és társadalmilag elfogadható tempójú alternatív pálya volt, mára erőltetett ütemű, megszorításokkal és áldozatokkal járó kényszerpályának tűnik.
- Elérhető-e költségvetési megszorításokkal a kijelölt céldátum?
Az euró-csatlakozási határidőnapló korábban vázolt költségvetési anomáliák – strukturális alapú- megszüntetésére másfél, maximum két évet biztosít. Amennyiben a választások utáni kormány ciklusa megkezdésének másnapján erre kohe-

rens/konzekvens programot hirdet, akkor a válasz: talán. Amennyiben a szokásos száznapos programok időszaka kezdődik, akkor a válasz: nem.

A tét nem kicsi. A történelemből már ismert választási dilemma előtt áll a kormány, a gazdaság és a társadalom. Rövidtávú hasznokért és előnyökért feláldozhatjuk hosszú távú esélyeinket. Az utolsók között csatlakozó ország már egy befektetéseiben, támogatásaiban működő tőkében kellően „lefölözött” uniós gazdaságban fog landolni. Nem elhanyagolható az a presztízaveszteség sem, mely hazánkat, mint a gazdasági-társadalmi rendszerváltás korábbi élenjáróját érné ebben az esetben.

FORRÁSOK

- AKAR LÁSZLÓ – BALASSA ÁKOS – BARTA JUDIT – KARSAI GÁBOR – LOSONCZ MIKLÓS – VÉRTES ANDRÁS: Az euróhoz vezető optimális út megtervezése (GKI Gazdaságkutató Rt. Tanulmány 2004. április)
- CSAJBÓK ATTILA – CSERMELY ÁGNES: Az euró hazai bevezetésének várható hasznai, költségei és időzítése (MNB Műhelytanulmányok 24. szám, 2002)
- A GKI Gazdaságkutató Rt. Prognózisa 2005-2006-ra: www.gki.hu (2005.10.14.)
- HORVÁTH ZOLTÁN: Kézikönyv az Európai Unióról (Magyar Országgyűlés 2002).
- ICEG European Center, Világ gazdaság: Az új tagállamok konvergencia-indexe 2004/1 jelentés, 2004/2 jelentés, 2005/1 jelentés: www.icegec.hu (2005.08.25)
- ICEG European Center: Quarterly Forecast on the 8 New Member States: www.icegec.hu (2005.08.25)
- KENGYEL ÁKOS: A Gazdasági és Monetáris Unió és a magyar csatlakozás feltételrendszere. (Külgazdaság, 2001. április)
- KSH Statisztikai Hírek – Eurostat News Release 2005. szeptember 26.: Jelentés a 2004. évi államháztartási hiányról és az államadóságról: www.ksh.hu (2005. 10. 11.)
- LOSONCZ MIKLÓS: Az Európai Unió, Rómától Budapestig (TRI-MESTER Bt. 2002)
- OBLATH GÁBOR – BARTHA ATTILA – MATHEIKA ZOLTÁN – PÁSZTORI VERONIKA: Magyarország csatlakozása az euró-övezethez. Az EMU-csatlakozás előnyei és lehetséges hátrányai (KOPINT-DATORG Műhelytanulmányok 2003. március)
- WISNIEWSKI ANNA: A nominális és reálkonvergencia alakulása a négy viseigrádi országban (ICEG European Center Munkafüzet 9. 2005. június)